

УДК 347.62

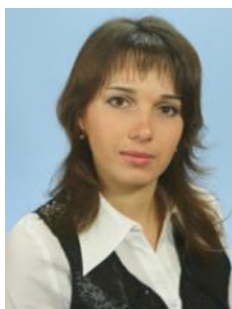
DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-159-164

Валентин ДВОРНИК©
доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
(Полтавський державний медичний університет, м. Полтава, Україна)

Роман ОПАЦЬКИЙ©
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

Наталія ДЕВ'ЯТКІНА©
кандидат медичних наук, доцент
(Полтавський державний медичний університет, м. Полтава, Україна)

Сергій КОВАЛЬОВ©
доктор фармацевтичних наук, професор
(Полтавський державний медичний університет, м. Полтава, Україна)

ШЛЮБ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено еволюцію шлюбних відносин та спробі прогнозу подальшого розвитку зазначеної інституції. Здійснено ретроспективний аналіз шлюбу як інституту суспільства з використанням історичного методу пізнання. Встановлено, що первинною формою досліджуваних відносин був проміскуїтет, тобто нерегульовані хаотичні стосунки, які ґрунтувалися лише на інстинктах. Подальший розвиток інституту шлюбу прямо залежав від економічного розвитку соціуму (полігамії, поліандрії) та релігійних переконань. Тепер шлюб не є стійким союзом чоловіка та жінки як остаточний вибір на все життя для створення сім'ї, народження та виховання дітей. Це скоріше укладений союз чоловіка та жінки для задоволення власних духовних, культурних та емоційних інтересів на період їх повного задоволення.

Ключові слова: шлюб, сім'я, сімейний союз, ознаки шлюбу, державна реєстрація шлюбу.

Актуальність дослідження. Починаючи з перших формувань людських груп, одним із важливих питань було забезпечення продовження роду та передачі свого генетичного матеріалу нащадкам. Залежно від домінування світоглядних пріоритетів суспільство використовувало різні підходи до розуміння шлюбу, сім'ї як основоположної ланки соціуму та механізму збереження свого роду. Проблематика розуміння шлюбних стосунків не втратила своєї актуальності й у XXI столітті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблема визначення шлюбу в сімейному праві не є новою. Вона знаходила своє відображення у

© В. Дворник, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3693-2403>
v.dvornyk@pdmu.edu.ua

© Р. Опацький, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8658-8153>
opatsky@i.ua

© Н. Дев'яткіна, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0137-2124>
devyatkinanata87@gmail.com

© С. Ковальов, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3529-0146>
kov.serg71@gmail.com

працях стародавніх мислителів (Аристотель, Платон) та доби середньовіччя (Фома Аквінський, Іоан Златоуст). Не залишилася поза увагою мислителів проблематика шлюбу (сім'ї) і в епоху Відродження (Томас Мор, Томмазо Кампанелла).

Сучасники досліджують сімейне право, як правило, у контексті суміжних проблем: соціальної природи шлюбу (О. Сафончик), процедури його укладення й розірвання (О. Бикова, А. Болховітінова, І. Цилюкова), умов його реєстрації (Б. Левківський), надання права на шлюб (М. Менджул). Загалом природа шлюбу в правничій літературі вважається достатньо дослідженою та опрацьованою. Водночас зміни в суспільстві, переосмислення старих та формування нових світоглядних категорій і принципів створюють потребу в виробленні сучасних підходів до розуміння уже наявних категорій.

Мета статті: здійснити ретроспективний аналіз розуміння категорії «шлюб», вивести його основні ознаки станом на сьогодні та сформувані нове розуміння зазначеної категорії з урахуванням новітніх тенденцій у суспільстві.

Для досягнення мети дослідження необхідно виконати такі завдання:

- здійснити ретроспективний аналіз розвитку шлюбних відносин;
- проаналізувати ознаки шлюбу як юридичної категорії, закріпленої в національному законодавстві;
- на підставі ретроспективного аналізу та наявної тенденції сучасності здійснити прогноз щодо подальшого розвитку інституту шлюбу.

Виклад основного матеріалу. Шлюб виступає як складна та багатогранна правова категорія, що, на перший погляд, досконало досліджена та овіяна відтінками певного «романтизму». Однак таке враження складається лише при поверхневому вивченні проблематики.

Інститут шлюбу пройшов складний та багатогранний еволюційний шлях розвитку і прямо залежав від особистих потреб людини та наявних способів їх забезпечення.

Спираючись на доробки вчених, варто зазначити, що першим прототипом сімейних відносин можна вважати проміскуїтет – неконтрольовані, неупорядковані статеві стосунки усіх з усіма [1]. Вибір партнера базувався на основі статевого потягу, необхідності задоволення фізичних потреб чи навіть короточасних гормональних сплесків. У такій системі стосунки складаються на певний короткий відрізок часу без виникнення певних зобов'язань.

З позиції чоловіків така форма стосунків є загалом прийнятною, що не можна сказати про жінок. Період вагітності, пологи та догляд за дитиною, поки остання не стане самостійною, вимагають багато часу та ресурсів, які мати не в змозі забезпечити самостійно. Інстинктивне бажання продовження роду, забезпечення захисту потомства (дітей) змусило жінок шукати нові форми сімейних відносин.

Таким чином, варто констатувати, що з розвитком суспільства на перше місце виходять соціальні питання (продовження роду, захист незахищених членів соціуму тощо), а не примітивні фізичні потреби (їжа, секс тощо).

Слід додати, що у згаданий період в основу сімейного права було покладене походження від матері, оскільки встановити факт батьківства було складно. Це положення знайшло своє відображення у відомому виразі латиною «Mater semper est certa», що перекладається як «Мати завжди достеменно відома» [2]. Такий період в історії прийнято класифікувати як період матриархату.

Поступовий розвиток шлюбно-сімейних відносин характеризувався припиненням нерегульованих статевих відносин та переходом до полігамії (один чоловік та декілька дружин) або поліандрії (одна дружина та декілька чоловіків). Полігамія і поліандрія є перехідними формами шлюбно-сімейних стосунків між груповим та моногамним шлюбом, що відображають пріоритети життя людей того часу, для яких головним все ще залишалося задоволення базових фізичних потреб, потреб у безпеці та любові, тому існуючі в той час взаємини між чоловіком і жінкою засновуються на принципі доцільності [3]. Доречним буде констатувати факт виникнення взаємних прав та обов'язків подружжя в цей період. Основним завданням шлюбу та сім'ї на окресленому історичному відрізку було забезпечення економічних інтересів. В основу вступу в шлюбні стосунки був покладений принцип доцільності. Хоча саме в цей період виникають зачатки шлюбних стосунків на підставі взаємної симпатії, традицій та домовленостей між родичами.

Наступним етапом сімейно-шлюбних відносин є моногамний союз чоловіка та

жінки. Економічні інтереси залишаються домінуючими, однак основним завданням сімейних відносин стає передача батьком свого генетичного спадку. Як було зазначено, економічні інтереси не втратили свого значення, оскільки шлюби вчинялися між рідними братом і сестрою (з метою збереження спадку), за домовленістю між родичами наречених (вкуп робочої сили), були й політичні союзи (між родинами вельмож).

Відголоски традицій збереглися і до нашого часу, як-от: вкуп нареченої під час весільного свята, взяття прізвища чоловіка дружиною та її дітьми.

Саме з цього періоду жінка починає втрачати свою незалежність, домінуюча роль переходить до чоловіка. Вірність дружини перебуває під особливою увагою чоловіка та суспільства. Факт зради жінки жорстко засуджується, а в деяких культурах навіть карається смертю. Зрада ж чоловіка, на відміну від жіночої, не пропагандується, однак сприймається як провина дружини.

На моногамність шлюбних відносин великий вплив здійснило християнство. Саме в цей період остаточно закріплюється майже безмежна влада чоловіка. Жінка ж розглядається як частина свого чоловіка, яка фактично позбавлена самостійних прав.

Така ситуація тривала фактично до початку Французької буржуазної революції. У 1792 році було легалізовано розлучення, жінкам і чоловікам було надано рівні права успадкування [4]. На сьогодні це може здаватися звичайною справою, однак на той період було надзвичайною революційною подією.

Не менш важливим періодом для розвитку інституту шлюбу є час становлення радянської влади. У цей період, аж до кінця 20-х років, була здійснена спроба ліквідації шлюбу як «пережитку буржуазного минулого». Усі жінки нової країни вважалися «загальними», пропагандувалися «вільні стосунки». Однак різке збільшення венеричних захворювань та кількості сиріт змусив владу повернутися до державного регулювання сімейних стосунків, однак уже без впливу релігії.

XX століття характеризується певною стабільністю та поновленням прав жінок. Влада все ж належала чоловікові, однак її використання здійснювалося із застосуванням «м'якої сили». Домінувала думка, що лише в «щасливій родині» може вирости та сформуватися дитина. Як правило, шлюби укладалися в доволі молодому віці й були союзами на все життя. Після одруження питання комфорту та взаємної приязні більше не обговорювалося. Домінувала беззаперечна думка, що молоді люди, які вступили в шлюб, є щасливими до самої смерті чоловіка чи дружини.

У цей період розлучення сприймалося суспільством вкрай негативно та розглядалося як невинуватий вчинок.

Кардинальних змін розуміння шлюбу як у соціальній, так і правовій площині набуло після здобуття Україною незалежності.

У ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України (далі – СКУ) закріплено визначення шлюбу: це «сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану» [5].

Доволі лаконічне визначення, однак дає змогу виділити такі ознаки:

– по-перше, це добровільний союз двох осіб. Таким чином, у разі смерті одного із членів шлюб автоматично припиняє своє існування. Ця ознака також передбачає юридичну моногамність шлюбу, оскільки не можливо зареєструвати шлюб, якщо одна чи двоє осіб уже перебувають в зареєстрованих шлюбних стосунках;

– по-друге, обов'язковою умовою цього союзу є приналежність осіб до різної статі. На даний час національне законодавство не передбачає укладення одностатевих шлюбів, хоча юридичної заборони щодо таких відносин немає;

– по-третє, укладення шлюбу передбачає створення сім'ї, тобто народження та спільне виховання дітей;

– по-четверте, жодним нормативним актом не передбачено встановлення терміну, на який укладається шлюб, а отже, цей союз можна вважати безстроковим;

– по-п'яте, шлюбний союз є добровільним. Ніхто не може бути примушений до вступу в шлюб або примушений перебувати в ньому. Зокрема, шлюб може бути припинений як за бажанням обох його учасників, так і за бажанням одного з членів подружжя;

– по-шосте, шлюб є рівноправним союзом двох рівноправних людей. Перебуваючи в шлюбі, особи наділені рівними правами та обов'язками.

І нарешті, сьоме: шлюб підлягає обов'язковій реєстрації в органах державної влади [6]. При цьому в Україні не визнається реєстрація шлюбу в релігійних громадах, а

отже, такий акт не матиме ніякої юридичної сили.

Таким чином, шлюб – це своєрідний контракт, що укладається між трьома сторонами: чоловіком, жінкою та державою. У багатьох суспільствах держава забезпечує лише юридичне укладання шлюбу, а його посвяту здійснює церква. При цьому посвята шлюбу перед церковним вівтарем вважається найсильнішою формою зміцнення шлюбу. З іншого боку, укладаючи шлюб, держава не може визначати часові межі його існування, тобто через певний відрізок часу один із членів подружжя може виступити ініціатором розлучення. Останнє символізує свободу особистості [7].

У XXI столітті інститут шлюбу в Україні продовжує свою трансформацію та уже не схожий на той, що був на початку XX століття.

Основними його особливостями є:

– відхід від державної реєстрації стосунків у відповідних органах державної влади (РАГС). Молодь вважає за доцільне «перевірити» свої почуття та можливість сумісного проживання шляхом вступу в цивільний шлюб. Хоча ч. 2 ст. 21 СКУ констатує, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя, однак ч. 1 ст. 74 цього ж кодексу передбачає: «Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними». Оперуючи зазначеним положенням, молодь вважає свої стосунки захищеними з економічної точки зору. Крім того, метою вступу в шлюбні стосунки молодь ставить не створення сім'ї, тобто народження дитини, а задоволення власних духовних та емоційних потреб. Як наслідок, біологічний приріст населення України постійно знижується, а вік жінок, які народжують, вперше почав збільшуватися;

– вірність у шлюбі перестала бути аксіомою. Соціологічні дослідження з цього питання мають такі результати: в середньому в Україні майже 10 % чоловіків виховують чужих дітей, навіть не здогадуючись про це [8]; від 10 до 30 % сімейних чоловіків у Росії виховують не своїх дітей і не знають про це [9]; у країнах Західної Європи та США цей показник доходить до 50 % [10];

– шлюб перестав сприйматися як остаточний вибір чоловіка та жінки на все життя. Якщо ще 50 років тому розлучення сприймалось як щось екстраординарне, то в наш час повторний вступ до шлюбу сприймається як нова спроба з урахуванням помилок минулого. Водночас зберігається думка, що в разі невдачі нова спроба може бути результативнішою. В Україні щороку реєструють у середньому 300 тисяч шлюбів, і більше ніж половина подружніх пар розлучаються. Найменша кількість розлучень у західних регіонах України, а найбільша – у південних і східних. Якщо середній показник розлучень в Україні становить 57 %, то в західних регіонах він складає 30 %, а в південних і східних доходить до 70 % [11];

– шлюб перестає бути класичним союзом чоловіка та жінки. Останнім часом спостерігається тенденція щодо утворення одностатевих пар. 10 листопада 2021 р. вперше в Україні було зареєстровано партнерський договір – документ, який є альтернативою шлюбу [12].

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, доречно констатувати таке: шлюб являє собою складну юридичну конструкцію, що проходить непростий еволюційний шлях розвитку. За час свого розвитку досліджувана інституція зазнавала безпосереднього впливу ідеології, що домінувала на той час.

На сьогодні процес трансформації шлюбних відносин не припинився та продовжує еволюціонувати разом із суспільними відносинами. Тепер шлюб не являє собою стійкий союз чоловіка та жінки як остаточний вибір на все життя задля створення сім'ї, народження та виховання дітей. Це скоріше укладений союз чоловіка та жінки для задоволення власних духовних, культурних та емоційних інтересів на період їх повного задоволення. Подібна тенденція, на наш погляд, буде продовжуватися і в майбутньому, з поступовою легалізацією одностатевих шлюбів. При цьому шлюб являтиме собою тимчасовий союз двох осіб, спрямований на досягнення спільних інтересів і задоволення культурних та емоційних потреб.

Список використаних джерел

1. Кравченко Н., Павленко Ю. Коментар до праці «Походження українського народу» / Петров В. Походження українського народу. Київ, 1992. С. 119–120.
2. Ухаль М. М. Латинсько-український та українсько-латинський словник юридичної

фразеології. Мукачєво : «Карпатська Вежа». 2008. 436 с.

3. Кляпець О. Я. Особистість в історичній динаміці шлюбно-сімейних стосунків. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32308211.pdf>.

4. Фемінізм у Франції: хвилі боротьби та емансипації жінок. *Гендер в деталях*. URL : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/feminism-in-france.html>.

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

6. Шимон С. І. Правові ознаки шлюбу за сімейним законодавством України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 3. С. 39–44.

7. Шлюб та сім'я: поняття, сутність, типологія. URL : https://pidru4niki.com/18540516/sotsiologiya/shlyub_simya_ponyattya_sutnist_tipologiya.

8. 9 вражаючих фактів про чоловіків. URL : <https://1plus1.ua/novyny/6-vrazaucih-faktiv-pro-colovikiv>.

9. До трети мужчин в росії растят чужих детей и не знают об этом. URL : <https://news.ru/society/chuzhie-deti-semya/>.

10. Опацький Р. Адміністративно-правовий аспект встановлення батьківства: нові перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 157–161.

11. Чому в Україні кожна друга подружня пара розлучається? *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/25016301.html>.

12. Адвокат Артем Афан: Одностатевий секс є, його ніхто заборонити не може. Не бачу серйозних аргументів проти одностатевого шлюбу. *УНІАН : інформаційне агентство*. URL : <https://www.unian.ua/society/advokat-artem-afyan-odnostatevyy-seks-ye-yogo-nihtozaboroniti-nemozhe-ne-bachu-seryoznih-argumentiv-proti-odnostatevogo-shlyubu-novini-ukrajini-11223458.html>.

Надійшла до редакції 01.03.2023

References

1. Kravchenko, N., Pavlenko, Yu. (1992) Komentar do pratsi «Pohodzhennia ukrainskoho narodu» [Commentary on the work «The Origin of the Ukrainian People»] / Petrov, V. Pohodzhennia ukrainskoho narodu. Kyiv, pp. 119–120. [in Ukr.].

2. Ukhal, M. M. (2008) Latynsko-ukrainskyi ta ukrainsko-latynskyi slovnyk yurydychnoi frazeologii [Latin-Ukrainian and Ukrainian-Latin dictionary of legal phraseology]. Mukachevo : «Karpatska Vezha». 436 p. [in Ukr.].

3. Kliapets, O. Ya. Osobystist v istorychnii dynamitsi shliubno-simeinykh stosunkiv [Personality in the historical dynamics of marital and family relations]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308211.pdf>. [in Ukr.].

4. Feminizm u Frantsii: khvyli borotby ta emansypatsii zhinok [Feminism in France: waves of struggle and emancipation of women]. *Hender v detaliakh*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/feminism-in-france.html>. [in Ukr.].

5. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine] vid 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. [in Ukr.].

6. Shymon, S. I. (2015) Pravovi oznaky shliubu za simeinym zakonodavstvom Ukrainy [Legal signs of marriage according to the family legislation of Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. № 3. P. 39–44. [in Ukr.].

7. Shliub ta simia: poniattia, sutnist, typolohiia [Marriage and family: concept, essence, typology]. URL : https://pidru4niki.com/18540516/sotsiologiya/shlyub_simya_ponyattya_sutnist_tipologiya. [in Ukr.].

8. 9 vrazhaiuchykh faktiv pro cholovikiv [9 amazing facts about men]. URL : <https://1plus1.ua/novyny/6-vrazaucih-faktiv-pro-colovikiv>. [in Ukr.].

9. До трети мужчин в росії растят чужих детей и не знают об этом. URL : <https://news.ru/society/chuzhie-deti-semya/>.

10. Opatskyi, R. (2022) Administratyvno-pravovyi aspekt vstanovlennia batkivstva: novi perspektivy [Administrative and legal aspects of establishing paternity: new perspectives]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4. P. 157–161. [in Ukr.].

11. Chomu v Ukraini kozhna druha podruzhnia para rozluhaietsia? [Why does every second married couple divorce in Ukraine?]. *Radio Svoboda*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/25016301.html>. [in Ukr.].

12. Advokat Artem Afian: Odnostatevyy seks ye, yoho nikhto zaboronyty ne mozhe. Ne bachu serioznykh arhumentiv proty odnostatevoho shliubu [Lawyer Artem Afyan: Same-sex sex exists, no one can prohibit it. I do not see any serious arguments against same-sex marriage]. UNIAN : informatsiine ahentstvo. URL : <https://www.unian.ua/society/advokat-artem-afyan-odnostatevyy-seks-ye-yogo-nihtozaboroniti-nemozhe-ne-bachu-seryoznih-argumentiv-proti-odnostatevogo-shlyubu-novini-ukrajini-11223458.html>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Valentin Dvornyk, Roman Opatsky, Natalya Devyatkina, Serhiy Kovalev. Marriage: retrospective review and perspectives. The article is devoted to the study of the evolution of marital relations, and an attempt to forecast the further development of this institution.

The author conducted a retrospective analysis of marriage as an institution of society using the historical method of cognition. It was established that the primary form of the studied relationship was promiscuity, that is, unregulated chaotic relationships that were based only on instincts. The further development of the institution of marriage directly depended on the economic development of society (polygamy, polyandry) and religious beliefs.

It has been established that currently marriage is a fairly researched legal category. Scientists have highlighted the main features: it is a voluntary union of two people. Thus, in the event of the death of one of the members, the marriage automatically ceases to exist.; a mandatory condition of this union is that the persons belong to different sexes; concluding a marriage involves the creation of a family, that is, the birth and joint upbringing of children; no regulatory act provides for the terms for which the marriage is concluded, and therefore this union can be considered indefinite; marriage union is voluntary. No one can be forced into marriage or forced to stay in it; marriage is an equal union of two equal people.

Today, the process of transformation of marital relations has not stopped and continues to evolve together with social relations. Now, marriage is not a stable union of a man and a woman, as the final choice for a lifetime to create a family, give birth and raise children. Rather, it is a contracted union of a man and a woman to satisfy their own spiritual, cultural and emotional interests for a period of their complete satisfaction. A similar trend, in our opinion, will continue in the future with the gradual legalization of same-sex marriages. Marriage itself will be a temporary union of two people aimed at achieving common interests and satisfying cultural and emotional needs.

Keywords: marriage, family, family union, signs of marriage, state registration of marriage.

УДК 349.245

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-164-170

Лілія ЗОЛОТУХІНА ©

доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКІВ (на прикладі Нідерландів)

Надано оцінку правовому регулюванню дистанційної зайнятості. Встановлено, що проблема використання праці віддалених працівників полягає у таких моментах, що стосуються контролю за виконаною роботою, звітності, збереження комерційної таємниці, можливостей кар'єрного зростання. Вирішення проблеми вбачається у запровадженні позитивного досвіду правового регулювання дистанційної зайнятості у Європейських країнах, зокрема Нідерландах. Це можна здійснити шляхом регулювання факультативних умов трудового договору, котрі повинні, в разі погодження сторонами, включати положення щодо умов застосування дистанційної зайнятості.

Ключові слова: дистанційна робота, надомна робота, гнучкий режим робочого часу, нетрадиційні форми зайнятості, істотні умови праці, робоче місце працівника, факультативні умови трудового договору.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої актуальності набуває реалізація громадянами права на працю. Після забезпечення основних прав, таких як право на життя, безпеку, завжди постає потреба в забезпеченні матеріальних засобів існування.

Воєнний стан в Україні вплинув на кожного роботодавця та працівника в Україні, адже основний актив – працівники наразі вимушені евакуюватися зі своїх домівок,

© Л. Золотухіна, 2023

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4453-3576>

la.zolotukhina@gmail.com